

מסכת גיטין (נה: – נח:)

להוציאני מהמקום בפני כל המסובים, אלא הוֹאִיל וְאֵתָאֵי - כיון שכבר הגעתי לכאן, מחמת טעותו של השמש, שִׁבְכָן - הניח לי להשאר כאן עד סוף הסעודה, וְיַחֲבִיבְנָא לָךְ דְּמִי מָה דְּאֲכִילְנָא וְשִׁתִּינָא - ואשלם לך את המחיר של כל מה שאוכל ואשתה בסעודה, ולא תפסיד בגללי. אָמַר לֵיהּ - השיב לו אותו אדם, לֹא - איני מסכים שתישאר. אָמַר לֵיהּ בַּר קַמְצָא, יַחֲבִיבְנָא לָךְ דְּמִי פִּלְגָא דְּסַעֲדָתִיךָ - אתן לך את דמי חצי מהסעודה כולה, ובלבד שלא תביישני להוציאני מהמקום לעיני הכל. אָמַר לֵיהּ - השיב לו אותו אדם, לֹא - איני מסכים לכך. אָמַר לֵיהּ בַּר קַמְצָא, יַחֲבִיבְנָא לָךְ דְּמִי פִּלְגָא דְּסַעֲדָתִיךָ - אשלם לך את דמי כל הסעודה, ובלבד שלא תביישני. אָמַר לֵיהּ אותו אדם, לֹא, נִקְמִיָּה בְּיָדִיהּ וְאִזְקִמִּיָּה וְאִפְקִיָּה - תפס אותו אדם את בר קמצא בידו, העמידו והוציאו החוצה. אָמַר בַּר קַמְצָא, הוֹאִיל וְהָיוּ יְתֵכִי רַבָּנִין - כיון שהיו החכמים יושבים בסעודה, וְלֹא מָחוּ בֵּיהּ - ולא מחו באותו אדם שלא יבייש אותי, שְׁמַע מִינָהּ קָא נִיחָא לָהּ - מובן מכך שהיה נח להם בהנהגתו, אִיזִיל אִיכּוּל בְּחוּז קוֹרְצָא בִּי מוֹלָכָא - אלך ואלשין עליהם לפני המלך [אמנם לפי האמת לא הרגישו החכמים בדבר, ולא הבחינו בכך שתפסו והוציאו החוצה, אלא הוא חשב שראו זאת החכמים ושתקו (בן יהוידע)].

אָזַל - הלך בר קמצא, אָמַר לֵיהּ לְקִיסָר שֶׁל רומי, מְרִדּוּ בָּךְ יְהוּדָאֵי - היהודים מרדו בך. אָמַר לֵיהּ הקיסר, מִי יֵימָר - מי יאמר ויוכיח שדברך נכונים. אָמַר לֵיהּ בַּר קַמְצָא, שְׂדֵר לָהּ קוֹרְבָנָא - תשלח להם קרבן להקריב בבית המקדש, חֲזִית אֵי מְקַרְבִּין לֵיהּ - ותראה האם יקריבו אותו, ובודאי לא יקריבוהו מחמת שהם מורדים בך. אָזַל שְׂדֵר בְּיָדִיהּ עֲגֵלָא תַלְתָּא - הלך הקיסר ושלח ביד בר קמצא עגל משולש, שהוא משובח ביותר, להקריבו בבית המקדש [ושלח עמו מעבדיו, שיראו האם היהודים מקבלים את קרבנו או לא (בן יהוידע)]. בְּהָרִי דְּקָאָתִי - בדרך

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מָאִי דְּכָתִיב - מה ביאור הפסוק במשלי (כח יד) 'אֲשֵׁרִי אָדָם מִפְּחַד תִּמְוֶה, וּמִקְשָׁה לְבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה', היינו שיש לאדם לדאוג תמיד ולראות את הנולד ממעשיו, ויתבונן שלא תצא שום תקלה ממעשיו, ובזמן חורבן בית המקדש השני היו ישראל בטוחים ברוב טובתם ושלוותם, ולא פחדו שיוכלו האויבים לנצחם, ומתוך כך נהגו באופן שגרם לחורבן הבית ולגלות ישראל, ולא נזהרו ולא דאגו שמא תבוא עליהם פורענות, אָמַרְמָצָא וְבַר קַמְצָא - מחמת מעשה בשני בני אדם, אחד שמו 'קמצא' ואחד שמו 'בר קמצא' [ויש אומרים שהיו אלו אב ובנו], חָרִיב יְרוּשָׁלַיִם - התגלגל הדבר שנחרבה ירושלים. אֲתִרְנַגּוּלָא וְתִרְנַגּוּלָתָא - מחמת מעשה בתרנגול ותרנגולת, חָרִיב טוֹר מוֹלָכָא - נחרבה מדינת 'טור מלכא' שבארץ ישראל [ולהלן יבואר שהיו בה ערים רבות]. אֲשָׁקָא דְּרִיסְפָּק - מחמת מעשה בדופן של כרכרה חָרִיב - נחרבה העיר בֵּיתֵר.

מעשה קמצא ובר קמצא

מבארת הגמרא כיצד אירעו הדברים: אָמַרְמָצָא וְבַר קַמְצָא חָרִיב יְרוּשָׁלַיִם, דִּהְהוּא גִבְרָא - מעשה היה באדם אחד, דְּרַחֲמִיָּה - שאוהבו היה אדם בשם קַמְצָא, וּבְעַל דְּכָבִיָּה - ושונאו היה אדם בשם בַּר קַמְצָא, עָבַד סַעֲדָתָא - עשה אותו אדם סעודה, אָמַר לֵיהּ לְשִׁמְעִיָּה - ואמר לשמשו, זִיל אֵייתִי לִי קַמְצָא - לך ותזמין לסעודה את קמצא, אהובי. אָזַל אֵייתִי לֵיהּ - הלך השליח וטעה והזמין לסעודה את בַּר קַמְצָא, שהיה שונאו. אָתָּא - בא אותו אדם באמצע הסעודה, אֲשִׁפְחִיָּה דִּהְהוּא יְתִיב - ומצא את בר קמצא יושב וסועד בין המסובין. אָמַר לֵיהּ אותו האיש לבר קמצא, מְכַרִי חֲחוּא גִבְרָא בְּעַל דְּכָבִיָּה דִּהְהוּא גִבְרָא הוּא - הרי אתה שונאי, מָאִי בָּעִיתָ חָכָא - מה רצונך ומדוע באת לכאן, קוּם פּוּק - קום וצא מהמקום. אָמַר לֵיהּ בַּר קַמְצָא, אל תביישני

הוא אֶתָּא וּנְפֹל בִּירוּשָׁלַיִם. וכן ירה חיצים לְאַרְבַּע רוֹחוֹת הַשָּׁמַיִם, וכל אחד מהחיצים הללו אֶתָּא וּנְפֹל בִּירוּשָׁלַיִם, ומתוך כך הבין שיצליח להלחם בירושלים ולכובשה. אָמַר לִיה לִינוּקָא - אמר נירון קיסר לילד קטן, פָּסוּק לִי פָּסוּקֶיךָ - אמור לי פסוק שלמדת, אָמַר לִיה אותו ילד את הפסוק ביחזקאל (כה יד) 'וְנָתַתִּי אֶת נִקְמָתִי בְּאֲדָם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל' וְגו', אָמַר נירון קיסר, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּעֵי לְחַרְוֵי בֵּיתֵיהּ - הקדוש ברוך הוא רוצה להחרیب את ביתו, וּבְעֵי לְכַפּוֹרֵי יְדֵיהּ בְּחַהּוּא גִבְרָא - ורוצה הוא 'לקנח ידיו' באותו אדם, כלומר, רצון ה' הוא שירושלים ובית המקדש ייחרבו, אך עתיד הוא לנקום במי שיחרב אותם בפועל, ולכן לא רצה נירון לעשות כן, עָרַךְ - ברח נירון קיסר ממחנה הצבא שלו, וְאַזְל וְאַיְגִיר - והלך והתגיר, וְנָפַק מִיְנֵיהּ - ויצא ממנו לאחר זמן התנא רַבִּי מַאֲרִי.

גדולתם של עשירי ירושלים, ויכולתם לכלכל את העיר במצור

שְׁדִירָה עֲלִיָּיהוּ לְאַסְפִּסְיָנוּס קִיסָר - חזר מלך רומי ושלח לארץ ישראל את אספסיינוס קיסר, שילחם בירושלים. אֶתָּא צֵר עָלֶהָ תָּלַת שָׁנִי - בא אספסיינוס והטיל מצור על ירושלים במשך שלוש שנים. ובאותה תקופה הָיוּ בָּהּ חֲנָהוּ תִלְתָּא עֲתִירֵי - היו בירושלים שלשה עשירים גדולים, נְקִדִּימוֹן בֶּן גִּירְיוֹן, וְבֶן פִּלְבָּא שְׁבוּעִי, וְבֶן צִיצִית הַכֶּסֶת. ומבארת הגמרא מדוע היו מכוונים בשמות אלו, 'נְקִדִּימוֹן בֶּן גִּירְיוֹן' היה מכונה כן מחמת שְׁנִקְדָּה לִ' חֲמָה בְּעֶבְרָא - שזרחה החמה בשבילו [כאשר עלו ישראל לרגל ולא היו להם מים לשתות, לזה נקדימונו מהגמון אחד שתיים עשרה בורות מים, והתחייב להחזיר לו את המים עד זמן מסוים, או שיתן לו שתיים עשרה ככרות כסף. וכשעמד אותו היום להסתיים התפלל נקדימון בן גוריון בבית המקדש, וירדו גשמים ומילאו את הבורות במים. אמנם כיון שבינתיים כבר החשיך היום, טען אותו הגמון שלא פרע לו בזמנו, ועליו לתת לו את הכסף שהתחייב לו. נכנס נקדימון שוב לבית המקדש והתפלל, והתפזרו העננים וזרחה השמש. ומחמת מעשה זה היה קרוי 'נקדימון', ושמו האמיתי היה 'בוניל'. בֶּן פִּלְבָּא שְׁבוּעִי היה מכונה כך מחמת שֶׁכָּל הַנֶּכֶס לְבֵיתוֹ בְּשָׁהוּא רַעֲב בְּכֻלָּהּ, היה יוצא בְּשָׁהוּא שְׁבַע. בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת היה מכונה כך מחמת שְׁחִיטָהּ צִיצִיתוֹ - ציצית של טליתו נִגְרָרַת עַל

הילוכו של בר קמצא לבית המקדש, שָׂדָא בֵּיה מוֹמָא בְּנִיב שְׁפָתֵיהּ - הטיל לאותו עגל מום בשפתיו, וְאַמְרֵי לָהּ בְּדוּקִין שְׁבַעֲיָן - ויש אומרים שהטיל לו מום בעין, דוּבְקָתָא דְלִדְיוֹן הָיָה מוֹמָא - במקום כזה שלפי ההלכה נחשב הדבר ל'מום' הפוסל את הקרבן מהקרבה, וְלִדְיוֹהוּ לָאוּ מוֹמָא הוּא - אבל אצל הגויים אין זה נחשב מום.

כשהביא בר קמצא את הקרבן לבית המקדש וראו שיש בו מום, הבינו החכמים שכוונת בר קמצא להלשין עליהם בפני הקיסר, סְבוּר רַבֵּן לְקְרוּבֵיהּ - וחשבו החכמים שיש להתיר את הקרבת הקרבן כהוראת שעה, מְשׁוּם שְׁלֹם מַלְכוּת, שלא יכעס עליהם המלך. אָמַר לָהּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, אם נעשה כן, יאָמְרוּ האנשים שקרבנות בְּעֵלֵי מוֹמִין קָרִיבִין לְנִפְי מַזְבֵּחַ, וילמדו מכך הלכה שאינה נכונה, וקיבלו החכמים את דעתו, ולא הקריבו את הקרבן. סְבוּר לְמִיקְטִלָּהּ - רצו החכמים להרוג את בר קמצא, דְּלֹא לִיזִיל וְלִימָא כדי שלא ילך וילשין על כל ישראל ויגרום לכך שמלך רומי יבוא להלחם בהם [ואף שהיו שם מעבדי מלך רומי, הם נשארו מחוץ לבית המקדש, ורצו החכמים להורגו על ידי השם המפורש, באופן שימות רק לאחר שיצא משם, קודם שיספיק לומר להם שלא הקריבו את הקרבן, ויחשבו הגויים שמת מעצמו מיתה טבעית (בן יהודע)]. אָמַר לָהּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, אם נעשה כן, יאָמְרוּ הרואים שכך היא ההלכה, שאדם הַמְטִיל מוֹם בְּקִדְשֵׁי יְהוָה, ומחמת כן לא הרגוהו, וחזר אל הקיסר והלשין לפניו על ישראל שסירבו להקריב את קרבנו.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲנִוּתָנִיתוֹ - סבלנותו שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, שמנע את הריגתו של בר קמצא, הִחְרִיבָהּ אֶת בֵּיתָנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הַיִּכְלָנוּ, וְהִגְלִיתָנוּ מֵאַרְצָנוּ.

שלוחת נירון קיסר להחרیب את ירושלים

שְׁדִירָה עֲלִיָּיהוּ לְנִירְיוֹן קִיסָר - שלח מלך רומי להלחם בירושלים את נירון קיסר [כל אותם המוזכרים בלשון 'קיסר' עם שם לווי, כגון 'נירון קיסר', 'אספסיינוס קיסר' היינו שהיו פקידים של הקיסר עצמו, שהוא מלך רומי (בן יהודע)]. בִּי קָאֲתִי - בזמן שבא והתקרב לירושלים, רצה לעשות נסיון בקסמיו האם ינצח במלחמתו, שָׂדָא גִירָא לְמַזְרָח - ירה נירון קיסר חץ לכיוון מזרח, אֶתָּא - בא החץ וּנְפֹל בִּירוּשָׁלַיִם. ירה חץ נוסף לְצַד מַעְרָב, וגם

דְּחִיטִי וְשַׁעֲרֵי - הלכו והעלו באש את כל המחסנים של החיטים והשעורים, וְהָיָה כִּפְנָא - ונעשה רעב בירושלים, ועתה היו הבריונים בטוחים שלא תהיה ברירה אלא לצאת למלחמה ברומאים, נגד דעתם של החכמים.

תוקף הרעב בירושלים בשנות המצור

מספרת הגמרא מעשה שאירע בירושלים בזמן המצור, ללמדנו עד היכן הגיע תוקף הרעב: מִרְתָּא בֵּת בִּיְתוֹס, עֲתִירְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם הָיָא - היתה האשה העשירה ביותר בירושלים, שְׁדִרְתָּה לְשָׁלוּחָה - שלחה היא שליח לשוק לקנות לה מאכל, וְאִמְרָה לֵיהּ, זֵיל אִייתִי לִי סְמִידָא - לך ותקנה לי מהשוק סולת, כפי שהיתה רגילה לאכול. אֲדָאזֵל, אִיזְדָּבֵן - עד שהגיע השליח לשוק, נמכר כבר כל הסולת, ולא היה ניתן לקנות עוד. אָתָּא - חזר השליח ואָמַר לָהּ למרתא בת בייתוס, סְמִידָא לִיכָא - אין סולת בשוק, אבל הִיוֹרְתָא אִיכָא - יש עדיין פת לבנה ונקיה. אָמְרָה לֵיהּ, זֵיל אִייתִי לִי - לך וקנה עבורי לכל הפחות פת כזו. אֲדָאזֵל אִיזְדָּבֵן - עד שהלך השליח לשוק, נגמרה גם הפת הנקייה. אָתָּא - חזר אליה השליח ואָמַר לָהּ, הִיוֹרְתָא לִיכָא - פת נקיה כבר אין, גוֹשְׁקִירָא אִיכָא - יש עדיין פת שחורה, העשויה מחיטים המעורבות בקליפתם. אָמְרָה לֵיהּ, זֵיל אִייתִי לִי - לך והבא לי כל הפחות פת כזו. אֲדָאזֵל אִיזְדָּבֵן - עד שהלך השליח, נמכרה גם פת זו, אָתָּא ואָמַר לָהּ, גוֹשְׁקִירָא לִיכָא - אין כבר פת העשויה מחיטים כלל, ואפילו פת קיבר, אבל קִימְחָא דְשַׁעֲרֵי אִיכָא - יש קמח של שעורים. אָמְרָה לֵיהּ, זֵיל אִייתִי לִי - לך והבא לי לכל הפחות מאכל זה. אֲדָאזֵל אִיזְדָּבֵן - עד שהלך השליח לשוק, נמכר גם כל הקמח של השעורים. ראתה מרתא בת בייתוס שאין השליח קונה לה דבר, ובאותה שעה הָיָה שְׁלִיפָא מְסָאנָא - היו נעליה שלופות, כלומר, הלכה יחפה, אָמְרָה, אִיפּוֹק וְאִחְזִי אִי מְשַׁבְּחָנָא מִיְדֵי לְמִיכָל - אצא בעצמי לשוק ואראה אם אמצא דבר מה לאכול. כשיצאה החוצה, והיא יחיפה, אִיתִיב לָהּ פְּרִתָּא בְּכֶרֶעָא - נדבק בכף רגלה גללים של בהמה, ומאחר והיתה מפונקת ואיסטגניסית מאד, מָתָה. קָרִי עֲלָה - קרא עליה רֶבֶן יוֹחָנָן בֶּן זִבְאִי את הפסוק האמור בפרשת התוכחה (דברים כח נו) 'הֲרִבָּה בָךְ וְהִעֲנַגְתָּ אֲשֶׁר לֹא נִסְתָּה כַּף רַגְלָהּ הֵצֵג עַל הָאָרֶץ מִהֲתַעֲנֵג וּמִדָּךְ'. אִיכָא דְאָמְרֵי - יש אומרים שהמעשה אירע באופן אחר, שכאשר יצאה לשוק, גְּרוֹגְרוֹת דְּרִבִּי צְדוֹק אָקְלָה -

גָּבִי כְּסֻתָּה, כלומר, מרוב עשירותו לא היה מהלך על גבי רצפת אבנים, אלא רק על גבי שטיחים, והיו ציציותיו נגרות עליהם. אִיכָא דְאָמְרֵי - ויש אומרים שהיה שמו האמיתי 'בן ציצית', והוסיפו לו את הכינוי 'הכסת', כיון שְׁחִיתָה כְּסֻתְּךָ מוֹטְלָת - היה כסאו נמצא בֵּין גְּדוּלֵי רוֹמִי, כשהיה הולך לרומי לקבל את פני הקיסר. אותם שלשה עשירים קיבלו על עצמם לזון את אנשי ירושלים בזמן המצור, חָד - אחד מהם אָמַר לָהּ, אָנָּה זֵינָא לָהּ בְּחִיטִי וְשַׁעֲרֵי - אני אזון אותם בחיטים ושעורים. וְחָד מהם אָמַר לָהּ, בְּדִמְלָחָא וּמְשָׁחָא - אני אזון אותם ביין, מלח ושמן. וְחָד מהם אָמַר לָהּ, בְּדִצִּיבִי - אני אתן את העצים הנצרכים לבישול בכל אותו הזמן. וְשִׁיבְחֵהוּ רִבְנָן לְדִצִּיבִי - ושבחו החכמים את נדיבותו של אותו אחד שנתן את העצים, והטעם לכן, דְּרַב חֲסִידָא, כָּל אֶקְלִידֵי הָיָה מְסַר לְשִׁמְעִיה - את כל מפתחותיו היה מוסר לשמשו, בְּרַב מְדִצִּיבִי - מלבד המפתח של מחסן העצים, וטעמו, דְאָמַר רַב חֲסִידָא, אֶכְלָא דְחִיטִי בְּעֵי שְׁתִּיתִין אֶכְלָא דִצִּיבִי - מחסן אחד של חיטים צריך הוא לששים מחסנים של עצים, כדי שיוכלו לבשל ולאפות בחומם, נמצא שאותו עשיר שנתן עצים היה צריך לתת גדולה בהרבה משאר העשירים. הָיָה לָהּ לְמִיזֵן עֲשָׂרִים וְחָד שְׁתָּא - ולאותם שלשה עשירים היה מזון ועצים המספיקים לעשרים ואחת שנים של מצור.

מאבקם של הבריונים נגד דעת חכמי ירושלים, והובלת העם למלחמה אבודה

מספרת הגמרא מדוע לא הועילו להם כל האוצרות הללו: הָיָה בְּהוּ הִנְהוּ בְּרִינִי - היו בתוך ירושלים אנשים בריונים, ריקים מתורה הממהרים ושמחים למלחמות, אָמְרוּ לָהּ רִבְנָן - אמרו החכמים לאותם בריונים, נִיפּוֹק וְנַעֲבִיד שְׁלָמָא בְּחִדְיָהוּ - נצא ונעשה שלום עם הרומאים, כדי שיסירו את המצור. לֹא שְׁבָקִינָהוּ - לא הניחו להם הבריונים לצאת ולהשלים עמהם, אָמְרוּ לָהּ - אמרו הבריונים לחכמים, אדרבה, נִיפּוֹק וְנַעֲבִיד קְרָבָא בְּחִדְיָהוּ - נצא ונלחם עם הרומאים. אָמְרוּ לָהּ רִבְנָן - אמרו החכמים לבריונים, לֹא מְסַתִּינְעָא מִלְּתָא - הרי לא תצליחו לנצחם במלחמה, ואם כן מוטב שנשלים עם הרומאים, ולא תאבד העיר. חששו הבריונים שילכו החכמים וישלימו עם הרומאים נגד רצונם, קָמוּ קָלְנָהוּ לְהִנְהוּ אִמְבָּרִי

מצאה ברחוב תאנים יבשות שנמצאו על ידי רבי צדוק, ואכלה אותם לרוב רעבונה, ולאחר שאכלה אותם טעמה את ריח החולי של רבי צדוק, ואיתניסא ומתה - ומחמת אסטניסותה, מתה.

מבאר הגמרא את עניינם של גרוגרות אלו: **דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא** - ישב בתענית ארבעים שנה, לבקש מה' **דלא ליחריב** - שלא תיחרב ירושלים, ונעשה גופו צנום עד כדי כך **דבי הוה אכיל מידי** - כאשר היה אוכל דבר מה, **הוה מיתחזי מאבראי** - היה המאכל נראה מבחוץ, כשהוא עובר בגרונו, **וכי הוה בריא** - וכאשר רצו להחזירו לבריאותו, **מיייתי ליה גרוגרות** - היו מביאים לו תאנים מיובשות, **מייין מיייהו** - היה רבי צדוק מוצץ את הרטיבות שבהם, **ושדי להו** - והיה משליכם לאחר מכן, ואחת מאותם גרוגרות הזדמנה למרתא בת בייתוס, **פי הוה קא ניחא נפשה** - באותה שעה שעמדה למות, **אפיקתה לכל דחבא וכספא** - הוציאה מרתא את כל הזהב והכסף שלה, **שדיתיה בשוקא** - והשליכה אותם בשוק, **אמרה** - הסבירה את מעשיה, **האי למאי מיפעי לי** - לשם מה אני זקוקה לכסף וזהב אלו אם איני יכולה לקנות בהם מאכלים. **והיינו דכתיב** - וזהו קיום הפסוק שנאמר בנבואת יחזקאל (ז יט) **כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה, כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה', נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ממלאו, פי מכשול עונם היה**.

נסיונו של רבי יוחנן בן זכאי להציל את ירושלים

הגמרא מספרת עתה כיצד ניסה רבי יוחנן להשלים עם הרומאים נגד דעתם של הבריונים: **אבא סקרא, ריש בריוני דירושלים** - היה ראש הבריונים שבירושלים, **בר אחתיה** - ובן אחותו **דרבן יוחנן בן זכאי הוה**. **שלח ליה** - שלח רבן יוחנן בן זכאי לאבא סקרא, **תא בצינעא לגבאי** - בא אלי בחשאי, שלא ימנעוך חבריך הבריונים. **אתא** - בא אליו אבא סקרא, **אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, עד אימת עבדיתו הכי** - עד מתי תעמדו בהנהגתכם ותמנעו מלהשלים עם הרומאים, **וקטליתו ליה לעלמא בכפנא** - והרי בכך אתם הורגים את כל העם ברעב. **אמר ליה אבא סקרא, מאי איבעיד** - מה ביכולתי לעשות, **דאי אמינא להו מידי קטלו לי** - והרי אם אומר לחברי הבריונים דבר בענין זה, שרצוני להשלים עם הרומאים, יהרגו אותי. **אמר ליה**

רבן יוחנן בן זכאי, **חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק** - ראה עבורי איזו תקנה שעל ידה אוכל לצאת מהעיר לקראת הרומאים, **אפשר דהוי הצלה פורתא** - אולי אצליח לכל הפחות לעשות איזו הצלה קטנה. **אמר ליה אבא סקרא, נקוט נפשך בקצירי** - החזק עצמך בעיני הציבור כחולה, **וליתי פולי עלמא ולישיילו בך** - ויבואו הכל לשאול בשלומך, **ואיתי מידי פריא ואנני נבך** - והבא דבר בעל ריח סרוח והשכב אצלך במיטה, **וליקמרו דנח נפשך** - ויאמרו הכל שנפטרת מן העולם, וכיון שאין מלינים את המת בירושלים (אבות דרבי נתן), יניחו להוציא אותך אל מחוץ לעיר. ואמנם כשישאו את מיטתך, **ליעיילו בך תלמידך** - יכנסו לשאת את המיטה רק תלמידך, שיודעים את האמת, **ולא ליעול בך איניש אחרינא** - ולא ישא אותך אדם אחר, **דלא לרנשן בך דקליל את** - שלא ירגישו בך נושאי המטה שאתה קל, **דאינהו ידעי דחייא קליל ממינא** - שהרי ידוע שאדם חי קל מאדם מת, ומתוך כך יבינו שאתה מערים. **עביר הכי** - עשה רבן יוחנן בן זכאי כעצתו של אבא סקרא, והוציאו קול שמת, **נכנס בו** - תחת מיטתו, לשאת אותה אל מחוץ לעיר, **רבי אליעזר מצד אחד, ורבי יהושע מצד אחר, כי מטו לפיתחא** - כאשר הגיעו לפתח העיר, במקום ששמרו הבריונים שלא יצא שום אדם להשלים עם הרומאים, **פעו למדקריה** - רצו הבריונים לדקור את רבן יוחנן בן זכאי, כי חששו שמא הוא מערים לצאת אל הרומאים, ועל ידי הדקירה יצעק, ויראו שהוא חי. **אמר להו אבא סקרא, אם תעשו כן יאמרו הרומאים 'רבן דקרו' - אפילו את רבם הם דוקרים, פעו למדקפיה** - רצו הבריונים לדוחפו, **אולי יצעק, אמר להו אבא סקרא, אין ראוי אפילו לדוחפו, שהרי יאמרו 'רבן דחפו' - פתחו ליה בכא** - פתחו לו הבריונים את שער העיר, ונפק - יצא.

כי מטא להתם - כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי למחנה הרומאים וראה את אספסינוס קיסר, **אמר לו רבן יוחנן בן זכאי 'שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא'** - שלום עליך המלך, שלום עליך המלך. **אמר ליה אספסינוס, מיחייבת תרי קטלא** - חייב אתה שתי מיתות, **חדא** - מיתה אחת, **כיון דלאו מלכא אנא** - שהרי אינני מלך, אלא שר הצבא, **וקא קרית לי מלכא** - ואתה קורא לי 'מלך', ובכך אתה לועג לי [ויש אומרים שכעס עליו מחמת שיש בכך זלזול בקיסר שמלך באותה שעה (מהרש"א)]. **ותו** - ומיתה שניה, **אי מלכא אנא** - אם אכן מלך אני, **עד האינא**

אָמאי לֹא אֶתִית לְגַבְאִי - מדוע לא באת לפני עד עתה. אָמַר לִיה - השיב לו רבן יוחנן בן זכאי על שתי טענותיו, דְקָאֲמַרְתָּ - מה שאמרת בתחילה לֹא מְלָכָא אָנָּא - שאין אתה מלך, אִיבָרָא מְלָכָא אַתָּה - באמת אתה עתיד להתמנות כמלך, דָּאִי לֹא מְלָכָא אַתָּה - שאילו לא היית מלך, לֹא מִימְסָרָא יְרוּשָׁלַיִם בְּיָדָהּ - לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דְקָתִיב - שנאמר בישעיהו (י לד) 'וְהִלְבִּנּוּן בְּאֵדִיר יִפְלֹ', וְאִין לִשׁוֹן 'אֵדִיר' אֵלָּא מִלָּה, דְקָתִיב בִּירְמִיָּה (ל כא) 'וְהָיָה אֵדִירוֹ מִמֶּנּוּ וּמִשְׁלוֹ מִקִּרְבוֹ יֵצֵא' וְגו', הרי ש'אדיר' הוא מושל, וְאִין 'לְבַנּוֹן' האמור כאן אֵלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנַאֲמַר בתפילת משה רבינו להכנס לארץ (דברים ג כה) 'אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַחֵרֵף הַטּוֹב הַזֶּה וְהִלְבִּנּוֹן', וכוונתו היתה להר הבית ובית המקדש [ואף על פי שעדיין לא נמסרה ירושלים בידו, מכל מקום כיון שהטיל עליה מצור שלש שנים, והיה רעב כבד בירושלים, הרי זה כאילו נמסרה בידו]. המשיך רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו, וְדְקָאֲמַרְתָּ - ועל טענתך השניה, אִי מְלָכָא אָנָּא אָמַאי לֹא קָאֲתִית לְגַבְאִי עַד הָאֵידָנָא - אם מלך אני מדוע לא באת לפני עד עתה, בְּרִינִי דָאִית בֶּן לֹא שְׂבָקִינָן - הבריונים שיש בתוכנו אינם מניחים לנו להשלים איתכם.

אָמַר לִיה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, אֵילִי הִיתָה חֲבִית שֶׁל דְּבִשׁ, וְדִרְקוֹן - נחש פרוץ עליה, האם לא הִיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הַחֲבִית בְּשִׁבְלִי [-בגלל] הַדִּרְקוֹן, וכך הייתם צריכים לעשות, להפיל את חומות העיר ולשורפה באש, כדי להשליך משם את הבריונים. אִישְׁתִּיק - שתק רבן יוחנן בן זכאי ולא ענה לו דבר. קָרִי עָלֶיהָ - קרא עליו רַב יוֹסֵף, וְאִיתִימָא - ויש אומרים שקרא עליו רַבִּי עֲקִיבָא את הפסוק בישעיה (מד כה) 'מִשִּׁיב חֲכָמִים אַחֲרָי, וְדַעְתָּם יִסְבְּלוּ', כלומר, הקדוש ברוך הוא מנע את רבן יוחנן בן זכאי מלהשיב לו בחכמה, אִיבָעִי לִיה לְמִימַר לִיה - כיון שהיה ראוי לו להשיב לאספסיינוס, אין צורך לשבור את החבית של הדבש, אלא שְׂקָלִינָן צָבָתָא - נוטלים צבת, וְשְׂקָלִינָן לִיה לְדִרְקוֹן - ונוטלים את הנחש מעל החבית, וְקָטְלִינָן לִיה - והורגים אותו בפני עצמו, וְחֲבִיתָא שְׂבָקִינָן לָהּ - ומניחים את החבית, ואין שוברים אותה. וכך בנמשל, היה לו לומר שרצו להמתין שמא יצליחו לנצח את הבריונים ולהוציאם מהעיר, בלי להשחית את העיר כולה.

אָמַר לִיה אספסיינוס, וּמֵאַחַר דְּחֲכַמְיָתוֹ בְּלִי הָאִי - כיון שאתם חכמים כל כך, כפי שאני רואה עתה שידעת מה לייעץ לי, עַד הָאֵידָנָא אָמַאי לֹא אֶתִיתוּ לְגַבְאִי - מדוע לא באת אלי עד עתה. אָמַר לִיה רבן יוחנן בן זכאי, וְלֹא אָמַרִי לָהּ - וכי לא השבתי לך תשובה, שהבריונים לא הניחו לנו לצאת. אָמַר לִיה, אָנָּא נָמִי אָמַרִי לָהּ הרי גם אני השבתי לך תשובה על כך, שכשם שיש לשבור את החבית של הדבש כדי להרוג את הנחש, כך יש להחריב את ירושלים מפני הבריונים שבה.

אָמַר לִיה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מִיזֵּל אֲזִילָנָא - אי הולך לדרכי, לרומי, לקבל את המלכות, וְאִינֵשׁ אַחֲרִינָא מְשַׁדְרָנָא - ואשלח אדם אחר להשלים את המלחמה, אֵלָּא בָּעִי מִינָאי מִיָּדִי דָאֲתָן לָהּ - בִּקֵּשׁ מִמֶּנִּי דָּבָר שֶׁאֲתָן לָהּ. אָמַר לִיה רבן יוחנן בן זכאי, תָּן לִי אֶת הָעִיר יְבֻנָּה, שלא תחריב אותה, וְחֲכַמְיָהּ, שלא תהרגם, לפי שבאותה שעה היתה הסנהדרין וחכמי ישראל

וחשבו שאותו 'אות', סימן, של דם שיצא מהפרכת, הוא סימן לך שכביכול ניצחו את הקדוש ברוך הוא [והטעם שנעשה נס זה שבצבץ דם מהפרכת, להראות שקשה היה לפני ה' חורבן בית המקדש]. **אָבָא חֲנַן אָמַר**, על זמן זה נאמר הפסוק בתהילים (פט ט) **'מִי כְמוֹד חֲסִין יְהוָה מִי כְמוֹד חֲסִין וְקָשָׁה שְׂאֵתָה שׁוֹמֵעַ נְאוּצוֹ וְגִדּוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע**, ויש בידך להענישו, ואתה שותק ומניח לו לעשות כרצונו. **דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תֵּנָּה** - בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, שעל זמן זה נאמר הפסוק (שמות טו יא) **'מִי כְמוֹכָה בָּאֱלֹהִים ה' וְיֵשׁ לְדָרוֹשׁ זֹאת כֵּאלֹלוֹ נֹאמַר מִי כְמוֹכָה בָּאֱלֹהִים**, שכביכול שותק ה' ומניח לרשעים לעשות כרצונם.

מָה עָשָׂה טִיטוֹס לאחר שנכנס לבית המקדש, **נָטַל אֶת הַפָּרֹכֶת**, **וַעֲשָׂאָהּ בְּמִין גְּרוֹגְתָּנִי** - כמו שק גדול, וְהֵבִיֵּא אֶת כָּל הַכֵּלִים שֶׁבְּמִקְדָּשׁוֹ, וְהִנְיִחוֹ בְּהָרְוֵי וְהִשְׁכִּיחַ בְּסִפִּינָה לִילָדָה לְהַשְׁתַּבַּח בְּעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בַּקְהֶלֶת (ח י) **'וַיִּכְבֹּן רֵאִיתִי רָשָׁעִים קְבוּרִים וְכֹאֵן וּמִמְקוֹם קְדוֹשׁ יִתְלַכּוּ וְיִשְׁתַּבְּחוּ בְּעִיר אֲשֶׁר בֵּין עֲשׂוֹ, אֵל תִּיקְרִי** - יש לדרוש את הפסוק כאילו לא נאמר **'קְבוּרִים' אֲלֵא 'קְבוּצִים'**, וזהו רמז לך שטיטוס קיבץ את כל כלי המקדש, וכן **אֵל תִּיקְרִי 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ' אֲלֵא 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ'**, והיינו שהלך להשתבח בעירו. **אִיבָא דְאֶמְרִי** - ויש אומרים בדרשת פסוק זה, שיש לקרוא **'קְבוּרִים' מוֹמֵשׁ**, כפשטות לשון הפסוק, והרמז בזה, **דְּאֶפִּילוּ מִיָּלִי דְּמַטְכְּרָן** - שאפילו דברים המוטמנים ומוסתרים מהכל, והיינו ממונם של ישראל שהוסתר מפניהם, **אִינְגְּלִיא לְהוֹן** - התגלו להם באותה שעה.

עונשו של טיטוס בעולם הזה

כשהיה טיטוס בספינה בדרכו לרומי, עָמַד עָלָיו נְחִשׁוֹל - רוח סערה שָׂפִיִּים לְטוֹבָעוֹ, אָמַר טִיטוֹס, **כְּמוֹדָמָה אֲנִי שְׂאֵלְהִיחָם שֶׁל אֵלֹהִים אֵין גְּבוּרָתוֹ אֲלֵא בְּמִיָּם, בָּא פִּרְעָה טָבָעוֹ בְּמִיָּם** - במי ים סוף, **בָּא סִיפְרָא טָבָעוֹ בְּמִיָּם** - בנחל קישון, אֵפֶה הוּא עֹמֵד עָלֵי לְטוֹבָעֵנִי בְּמִיָּם, אֵם גְּבוּרָה הוּא, יַעֲלֶה לִּיבִשָּׁה וְיַעֲשֶׂה עִמִּי מַלְחָמָה. וְצִתָּה בַּת קוֹל מֵהַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לוֹ, **רָשָׁע בֵּין רָשָׁע, בֵּין בְּנוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ הָרָשָׁע, בְּרִיָּה קִלָּה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי, וְיִתּוֹשׁ שְׂמָה, וּמִבְּאֵרֶת הַגְּמְרָא אֲמַאי קָרִי לָהּ** - מדוע קרויה היא **'בְּרִיָּה קִלָּה'**, כיון דְּמַעֲלָנָא אֵיתִי לָהּ - יש לה פה לאכול, וּמִפְּקָנָא לֵיתִי לָהּ - אך אינה מפרישה פסולת מגופה, **עָלָה לִיבִשָּׁה וְתַעֲשֶׂה עִמָּה מַלְחָמָה. עָלָה**

בעיר יבנה. **וְשׁוֹשִׁילָתָא דְּרַבִּין גְּמְלִיאֵל** - הנח לשושלת משפחת רבן גמליאל נשיא ישראל, שלא תהרגם, כדי שלא תכלה שולטנותם של בית דוד [כי גם לאחר שתמה המלכות מבית דוד, היו הנשיאים ממשפחה זו], **וְאֶסְוִיתָא דְּמַסְיִין לִיה לְרַבִּי צְדוֹק** - ותן לי רופאים שירפאו את רבי צדוק, לפי שהיה מתענה ארבעים שנה שלא ייחרב הבית, והתקטנו מעיו, ולא היה יכול לבלוע אוכל. **קָרִי עָלֶיהָ** - קרא עליו **רַב יוֹסֵף, וְאִיתִימָא** - ויש אומרים שקרא עליו **כֵּן רַבִּי עֲקִיבָא**, את הפסוק **'מְשִׁיב הַכְּמִים אַחֲרָי וְדַעְתָּם יִסְבֹּל'**, והטעם לך, שבמקום לבקש את הדברים הללו, **אִיבָעִי לְמִימַר לִיה לְשִׁבְקִינְהוּ הָרָא זִימְנָא** - היה לו לומר לאספסיינוס שניח להם בפעם זו, ויסיר את המצור מעל ירושלים. מבארת הגמרא את סברתו של רבי יוחנן, שלא ביקש כן, **וְהוּא [רַבִּי יוֹחָנָן] סָבַר, דְּלִמָּא כָּלִי הָאִי לֹא עָבִיד** - שמא לדבר גדול כל כך לא יסכים אספסיינוס, וְהַצֵּלָה פּוֹרְתָא נִמְי לֹא הָיִי - ואפילו הצלה קטנה לא תהא, ולכן העדיף לבקש דברים אלו, שקיבלם אספסיינוס, ולא ביקש שיסיר את המצור מעל ירושלים.

מבררת הגמרא, **אֶסְוִיתָא דְּמַסְיִין לִיה לְרַבִּי צְדוֹק מָאִי הָיָא** - כיצד ריפאו אותם רופאים את רבי צדוק. ומבארת, **יִזְמָא קָמָא אֲשֶׁקִּינָה מִיָּא דְּפִאֲרִי** - ביום הראשון השקו אותו מים ששרו בהם סובין. **לְמַחֲרָה, הִשְׁקוּ אוֹתוֹ מִיָּא דְּסִיפּוֹקָא** - מים ששרו בהם סובים גסים המעורבים בקמח. **לְמַחֲרָה, מִיָּא דְּקִימָחָא** - מים ששרו בהם קמח. **עַד דְּרִוּוּחַ מִיַּעֲיָה פּוֹרְתָא פּוֹרְתָא** - עד שהתרווחו מעיו מעט מעט, והבריא.

שליחת טיטוס הרשע למלחמה על ירושלים

אָזַל - הלך אספסיינוס, שְׁדִרְיָה לְטִיטוֹס - שלח את טיטוס בנו להמשיך את המצור על ירושלים, ועליו נאמר הפסוק בספר דברים (לב לז) **'וְאָמַר אִי אֱלֹהִימוֹ צוּר חֲסִין בּוֹ, זֶה טִיטוֹס הָרָשָׁע, שְׁחִירָה וְגִדּוּף כְּלָפִי מַעֲלָה. מָה עָשָׂה, תַּפֵּשׁ זִזְנָה בִּידּוֹ, וְנִכְנַם לְבֵית קִדְשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים, וְהִצִּיעַ סֶפֶר תּוֹרָה, וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבִירָתָה. וְנָטַל סִיָּה, וְגִדָּר - דָּקָר אֶת הַפָּרֹכֶת, וְנַעֲשֶׂה נֵם, וְהָיָה דָם מִבְּצִבְיָן וְיִזְבָּא, וּכְסָבוֹר הִיה טִיטוֹס שֶׁהָרָג אֶת עֲצָמוֹ [כִּינוּי כְבוֹד כְּלָפִי שְׁמִים], שֶׁנֶּאֱמַר בַּסֵּפֶר תְּהִילִים (עד ד) 'שְׁאֵנוּ צוּרִידָה בְּקֶרֶב מוֹעֲדִידָה שְׁמוֹ אוֹתוֹתָם אוֹתוֹת', ולשון 'מועדיך' האמורה בפסוק זהו כינוי לבית המקדש, שהוא מקום שהקדוש ברוך הוא מתוועד בו,**

טיטוס לִיבְשָׁה, בָּא יְתוֹשׁ וְנִכְנַם בְּחִטָּמוֹ, ומשם נכנס למוחו, וְנִקְרַ בְּמוֹחוֹ שְׁבַע שָׁנִים. יוֹמָא חַד הָרָה קָא חֲלִיף אַבְבָּא דְּבִי נִפְחָא - יום אחד עבר טיטוס ליד פתח של נפח, שָׁמַע קֵל אֲרִזְפָּתָא - שמע היתוש את קול דפיקת הפטיש, אִישְׁתִּיק - והשתתק מניקורו. אָמַר טיטוס, אִיבָא תַקְנָתָא - אם כן יש לי תקנה ורפואה, וכך עשה, כָּל יוֹמָא מֵייתָו נִפְחָא וּמָחוּ קַמֵּיהּ - כל יום הביאו נפח לפני טיטוס, והיה דופק בפטישו לפניו כדי להשתתק את היתוש שבמוחו, לְנַפַּח נְכָרִי, וְהִיב לֵיהּ אֲרִבְעָ זֻזִּי - היה נותן ארבעה זוזים בשכרו, אבל לְנַפַּח יִשְׂרָאֵל לא היה נותן כלום, אלא אָמַר לֵיהּ, מִיִּשְׁתִּיף דָּקָא חֲזִית בְּסַנְאָה - די לך בכך שאתה רואה את היסורים שיש לשונאך, ועל עצמו אמר כן. עַד תִּלְתִּין יוֹמִין עָבַד חֲכִי - במשך שלשים יום הועיל לו הדבר להשתתק את היתוש, אַךְ מָבָאן וְאִילָף - לאחר שלשים יום, בִּיּוֹן דְּדִשׁ דִּשׁ - מאחר וכבר הורגל היתוש לשמוע את קול הדפיקות, הורגל, ולא הפסיק לנקר במוחו של טיטוס.

תַּנְיָא - שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי פִנְחָס בֶּן עֲרוּבָא, אֲנִי חֵייתִי בֵּין גְּדוּלֵי רוֹמִי, וּבְשָׂמַת טיטוס פָּצְעוּ אֶת מוֹחוֹ, וּמָצְאוּ בּוֹ אֶת אוֹתוֹ יתוש שהיה גודלו כַּצִּפּוֹר דְּרוּר, מְשַׁקֵּל שְׁנֵי סָלְעִים. בְּמַתְנִיתָא תַנָּא - בברייתא אחרת שנינו, היה גודלו של היתוש כַּגִּזְלָה בֵּין שְׁנָה, מְשַׁקֵּל שְׁנֵי לִיטְרִין. אָמַר אַבְבִּי, נִקְטִינָן - כך מקובל בידינו, פִּיו שֶׁל הִיתוֹשׁ הִיה חֲזַק כְּשֶׁל נְחֹשֶׁת, וְצַפְרָנֵינוּ הִיוּ חֲזָקוֹת כְּשֶׁל בְּרִזָּל.

כִּי הָרָה קָא מֵיית - בשעה שעמד טיטוס למות, אָמַר לָהּ - אמר לעבדיו, לִיקְלִינָהּ לַחֲהוּא גִבְרָא - שִׁשְׂרְפוּ אֶת גּוֹפוֹ לֵאחֲרֵי מוֹתוֹ, וְלִבְדִּירִי לְקִיטְמִיָּה אֲשֶׁב יָמִי - וּפִזְרוּ אֶת אִפְרוֹ עַל פְּנֵי שְׁבַעַה יָמִים, דְּלֹא לְשַׁפְחִיה אֱלֵהָא דִּיהוּדָאִי וְלִזְקַמֵּיהּ בְּדִינָא - כדי שאלוקי היהודים לא ימצאנו ולא יעמידנו לדין.

עונשו של טיטוס לעולם הבא

מביאה הגמרא מעשה בענין עונשו של טיטוס בעולם הבא: אוֹנְקִלוֹס בַּר קְלוֹנִיקוֹס, בַּר אֶחָתִיָּה - בן אחותו דְּטִיטוֹס הָרָה, פָּעִי לְאִינִיּוּרִי - רצה אונקלוס להתגייר, והיה זה לאחר מיתתו של טיטוס, אָזַל אֶסְקִיָּה לְטִיטוֹס בְּנִגִּידָא - הלך והעלה את טיטוס באוב, אָמַר לֵיהּ - שאל אונקלוס את טיטוס, מָאן חֲשִׁיב בְּחֲהוּא עֲלָמָא - מי האומה החשובה בעולם האמת. אָמַר לֵיהּ טיטוס, יִשְׂרָאֵל. המשיך אונקלוס ושאלו, מָהוּ לְאִידְבּוֹקִי בָּהּ - האם

כדאי לי להידבק באומה זו, כלומר, להתגייר. אָמַר לֵיהּ - השיב לו טיטוס, מִיִּלִּיָּהּ נְפִישִׁין וְלֹא מִצִּית לְקִיטְמִיָּהּ - יש להם מצוות רבות, ולא תצליח לקיימם, לכן, זִיל אִיגְרִי בָּהּ וְחֲהוּא עֲלָמָא - לך ותילחם בהם בעולם הזה, וְהָיִית רִישָׁא - ועל ידי זה תהיה חשוב, דְּכְתִיב בַּמִּגִּילָת אִיכָה (א ה) 'הִיוּ צָרִיחַ לְרֹאשׁ וְגו', ודרשו חכמים מלשון זו, שְׂכַל מְמִיצָר לְיִשְׂרָאֵל, נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. אָמַר לֵיהּ - המשיך אונקלוס ושאלו, דִּינִיָּה דְּחֲהוּא גִבְרָא בְּמָאִי - כיצד מענישים אותך בעולם הבא. אָמַר לֵיהּ - השיב לו טיטוס, בְּמָאִי דְּפָסִיק אֲנִיפְשִׁיָּה - דנים אותך באותו דין שפסק על עצמו קודם מותו, כָּל יוֹמָא מְכַנְשִׁי לֵיהּ לְקִיטְמִיָּה - בכל יום אוספים את אפרו, ומחיים אותו, וְדִינֵי לֵיהּ - ודנים אותו על מעשיו, וְקָלוּ לֵיהּ - ושורפים אותו, וּמְבַדְּרוּ אֲשֶׁב יָמִי - ומפזרים את אפרו על פני שבעה ימים.

ממשיכה הגמרא במעשה זה של אונקלוס: אָזַל אֶסְקִיָּה לְבִלְעָם בְּנִגִּידָא - הלך אונקלוס והעלה באוב את בלעם הרשע, אָמַר לֵיהּ אונקלוס, מָאן חֲשִׁיב בְּחֲהוּא עֲלָמָא - מי האומה החשובה בעולם האמת. אָמַר לֵיהּ, יִשְׂרָאֵל. שאלו אונקלוס, מָהוּ לְאִידְבּוֹקִי בָּהּ - האם כדאי לי להידבק בהם ולהתגייר. אָמַר לֵיהּ בלעם, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם כָּל חַיִּימָם. אָמַר לֵיהּ אונקלוס לבלעם, דִּינִיָּה דְּחֲהוּא גִבְרָא בְּמָאִי - באיזה עונש מענישים אותו בעולם הבא. אָמַר לֵיהּ בלעם, בְּשַׁכְּבַת זָרַע רוֹתְחַת, מִידָּה כִּנְגֵד מִידָּה, כִּיוֵּן שֶׁהוּא יַעַץ לִבְלַק לִהְיוֹשִׁיל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בַּבְּנוֹת מוֹאָב.

אָזַל אֶסְקִיָּה בְּנִגִּידָא לְפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל - הלך אונקלוס והעלה באוב את ישו הנוצרי, שהיה ישראל מומר, אָמַר לֵיהּ אונקלוס, מָאן חֲשִׁיב בְּחֲהוּא עֲלָמָא - מי האומה החשובה בעולם האמת, אָמַר לֵיהּ, יִשְׂרָאֵל. שאלו אונקלוס, מָהוּ לְאִידְבּוֹקִי בָּהּ - האם כדאי להידבק בהם ולהתגייר, אָמַר לֵיהּ, טוֹבָתָם דְּרוּשׁ, רַעְתָּם לֹא תִדְרֹשׁ, כָּל חַנוּצָה בָּחָן, כְּאִילוּ נִזְגַע בְּכַבֵּת עֵינֵי כְּבִיכּוֹל שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לֵיהּ אונקלוס, דִּינִיָּה דְּחֲהוּא גִבְרָא בְּמָאִי - באיזה עונש מענישים אותו בעולם הבא. אָמַר לֵיהּ, בְּצוֹאָה רוֹתְחַת. והטעם לכך, דְּאָמַר מַר, כָּל הַמְלָעִיג עַל דְּבָרֵי חֻכְמִים, נִידוֹן בְּצוֹאָה רוֹתְחַת.

אומרת הגמרא, תָּא חֲזִי - בא וראה מֶה הִפְרֵשׁ שִׁישׁ בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל לְנִכְבָּאֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שאפילו הפושעים שבישראל טובים הם מהמשובחים שבין הגויים, שהרי בלעם, שהיה נביא, אמר לאונקלוס לא לדרוש את

שלומם וטובתם של ישראל, ואילו ישו הנוצרי, שהיה ישראל מומר, אמר לאונקלוס לדרוש את טובתם של ישראל. הגמרא חוזרת עתה לעניני חורבן ירושלים וגלות ישראל: תניא - שנינו בברייתא, אמר רבי אלעזר, בא וראה כמה גדול כחה של בושה, שהרי סיע הקדוש ברוך הוא את בר קמצא, והחריב את ביתו, ושרף את חיכלו, מחמת הבושה שביישוהו באותה סעודה.

מעשה בתרנגול ובתרנגולת, שמחמת כן נחרבה מדינת 'הר המלך' בארץ ישראל

נאמר לעיל, אתרנגולא ואתרנגולתא חריב טור מלכא - מחמת מעשה בתרנגול ותרנגולת נחרבה המדינה 'טור מלכא' [-הר המלך] שבארץ ישראל, ומבאר הגמרא את פרטי המעשה, דהו נהיגי - שכך היה מנהגם של בני אותו מקום, כי הוּוּ מפקי התנא וכלתא - כשהיו מוציאים חתן וכלה מביתם אל בית החתונה, מפקי מנייהו תרנגולא ותרנגולתא - היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לסימן טוב, כלומר, פרו ורבו בתרנגולים. יומא חד - יום אחד, בשעה שהוציאו חתן וכלה, והוציאו לפניהם תרנגול ותרנגולת, הוּוּ קא חליה גונדא דרומא - היו עוברים שם פלוגה של חיילים רומאיים, שקלינהו מינייהו - נטלו החיילים את התרנגול והתרנגולת מהיהודים. נפלו עליהו - התנפלו עליהם בני המדינה היהודיים, מחנהו - והכום. אתו אמרו ליה - באו ואמרו לו לקיסר, מרדו בך יהודאי - מרדו בך היהודים, שהרי הכו את חיילך. אתא עליהו - בא הקיסר אל טור מלכא, להלחם בהם. הוּוּ בהו חווא - היה בין היהודים שבמקום אחד ששמו בר דרומא, שהיה כוחו גדול ביותר, דהו קפיץ מילא - שהיה קופץ למרחק מיל, וקטיל בהו - והורג בחיילים הרומאיים. שקליה קיסר לתאניה ואותביה אארעא - נטל הקיסר של רומי את כתרו והניחו על הארץ, דרך הכנעה לפני ה', אמר, ריבויניה דעלמא בוליה - רבון כל העולם, אי ניחא לך - אם טוב הדבר בעיניך, לא תמסריה ליהווא גברא לדידיה ולמלכותיה בידיה דחד גברא - לא תמסור אותי ואת מלכותי בידי של אדם אחד, שהוא בר דרומא. אכשליה פומיה לבר דרומא - הכשילו פיו של בר דרומא, ואמר לפני הקדוש ברוך

הוא 'הלא אתה אלהים ונתתנו, ולא תצא אלהים בצבאותינו', כלומר, אין אנו צריכים לעזרתך. מקשה הגמרא, הרי זהו פסוק בתהילים (ס יב), ואם כן דוד נמי אמר ה' - גם דוד המלך אמר לשון זו, ומה החילוק ביניהם. מתרצת הגמרא, דוד המלך, אתמוחי קא מתמה - אמר כן לה' בלשון תמיהה, וכי לא תצא לעזור לנו במלחמה, ואילו בר דרומא אמר כן בלשון רגילה, כאילו אינו צריך את עזרת ה'. ולכן נענש בר דרומא על דבריו, על - נכנס לבית הכסא, אתא דרקונא שמטיה לכרכשיה - בא נחש והכישו, ונח נפשיה - ונפטר מן העולם. אמר הקיסר, הוּוּיל ואיתרחיש לי ניפא - כיון שאירע לי נס זה, שמת בר דרומא, הא זימנא אישפקינהו - בפעם זאת אעזוב אותם ולא אלחם בהם. שקלינהו ואזל - עזבם הקיסר והלך לדרכו. איזדקרו - ישבו היהודים לשמוח על כך ואכלו ושתו, ואדליקו שרגי - והדליקו נרות רבים כל כך, עד דאיתחזי בילוניא דגושפנקא ברחוק מילא - עד שבמרחק מיל מהמדינה היה ניתן לראות את הצורה שבטבעת, לאור אותם נרות, ובמקום להודות לה' שהצילם, בטחו על גבורתם, וכאילו לא יכל הקיסר להלחם בהם מחמת גבורתם. אמר הקיסר, מיחדא קא חדו בי יהודאי - שמחים מחמתי היהודים, שאומרים שלא יכולתי לנצחם, הדר אתא עליהו - חזר ובא להלחם בהם שוב.

אמר רב אסי, תלת מאה אלפי שליפי סיפא - שלש מאות אלף חיילים שולפי חרב עיילו - באו לטור מלכא, וקטלו בה תלתא יומי ותלתא לילותא - והרגו בהם במשך שלשה ימים ושלשה לילות, וכיון שהיתה המדינה גדולה כל כך, באותה שעה שהיו האויבים הורגים בצד אחד של המדינה, ובחך גיסא חלולי וחנוגי - בצד השני עדיין היו חוגגים ושמחים, ולא הוּוּ דעי חגי בהני - ולא ידעו ולא הכירו שבצד האחר של המדינה הורגים בהם האויבים.

נאמר במגילת איכה (ב ב) 'בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב', כי אתא - כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל, אמר בשם רבי יוחנן, אלו ששים רבוא - שש מאות אלף עירות שהיו לו לינאי המלך בחר המלך, דאמר רב יהודה, אמר רב אסי, ששים רבוא עירות היו לו לינאי המלך בחר המלך, וכל אחת ואחת מאותן עירות היו בה פיוצאי מצרים - שש מאות אלף איש, היון משלש עירות, שהיו בהן כפלים פיוצאי מצרים, ואלו הן, כפר ביש, כפר שיחללים, כפר דבריא. והטעם שהם מכונים בשמות

אלו, 'כפר ביש', והיינו 'כפר רע', נקרא כך כיון דלא יהבי ביתא לאושפיזא - לא היו מכניסים אורחים לבתיהם. 'כפר שיחליים', שהיתה פרנסתן מן שיחליים, והיינו מין מאכל ששמו כן. 'כפר דכריא' - 'כפר הזכרים', והטעם שנקרא כך, אמר רבי יוחנן, שהיו נשותיהן יולדות זכרים תחלה, ויולדות נקבה באחרונה, ופוסקות מללדת.

אמר עולא, לדידי חזי לי שהוא אתרא - אני ראיתי את אותו מקום ששמו טור מלכא, ואפלו שיתין ריבואתא קני לא מחזיק - וכיום אין בו מקום אפילו לששים ריבוא קנים, וכל שכן שאין בו מקום לששים ריבוא עיירות, וכמו הטעם שיבואר להלן.

אמר ליה שהוא צדוקי לרבי חנינא - אמר צדוקי אחד לרבי חנינא, שקורי משקריהו - משקרים אתם בכך שאתם אומרים שהיו כל כך הרבה עיירות ובני אדם בטור מלכא, שהרי אין המקום גדול כל כך. אמר ליה - השיב לו רבי חנינא, 'ארץ צבי' בתיב בה - נאמר לגבי ארץ ישראל (דניאל יא מא), מה צבי זה, לאחר ששוחטים אותו ופושטים את עורו אין עורו מחזיק את בשרו, כיון שהוא מתכווץ, אף ארץ ישראל, בזמן שישראל יושבין עליה, רוחה - מרווחת היא, ויש בה מקום לכל יושביה, ובזמן שאין ישראל יושבין עליה, גמדה - הרי היא מתגמדת ומתקטנת.

חומרת העוון של מי שאינו מתאבל על חורבן ירושלים

רב מניומי בר חלקיה, ורב חלקיה בר טוביה, ורב הונא בר חייא, הוו יתבי גבי חדדי - היו שלשתם יושבים יחד, אמרי - אמרו, אי איבא דשמיע ליה מילתא - אם יש מי ששמע איזה ענין של צידקות והנהגה טובה מכפר סכניא של מצרים, לימא - יאמר מה ששמע. פתח חד מיניהו - פתח אחד מהם ואמר, מעשה בארים וארוסתו שבאו מאותה העיר, שהתארסו אך עדיין לא נישאו, שנשבו יחד לבין העובדי בוכבים, והשיאום הגויים זה לזה, אמרה לו הארוסה לארוס, בבקשה ממך אל תגע בי, כיון שאין לי בתובה ממך, ואמרו חכמים שאסור לאדם לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה, ולא נגע בה עד יום מותו, ובשמות אותו ארוס אמרה להן ארוסתו, ספרו לזה, שפספס ביצרו יותר מיוסף הצדיק, דאילו ביוסף לא היה אלא חרא שעתא - שהרי אצל יוסף היה הנסיון של אשת אדונו רק שעה אחת,

והאי כל יומא ויומא - ואדם זה היה עימי בכל יום ויום, ועמד בנסיון. ואילו יוסף, לא בחדא משה - לא היה עם אשת אדונו במיטה אחת, והאי - וארוס זה היה עימי בחדא משה, ואף על פי כן לא חטא. ואילו יוסף, לאו אשתו - לא היתה זו אשתו, והא - וארוס זה היה עם אשתו, שהרי התקדשה לו, ולא היתה אסורה עליו אלא מדרבנן [אמנם אין הכוונה שבאמת היה גדול מיוסף הצדיק, שהרי אצל יוסף אשת אדונו פיתתה אותו לחטוא, ואילו כאן אמרה לו ארוסתו שלא יגע בה, אלא אמרה כן דרך הספד (בן יהוידע)].

פתח אידה - פתח אמורא אחר ואמר, מעשה שאירע באותה העיר, ועמדו ארבעים מודיות - ארבעים מידות של תבואה בדינר, ולאחר זמן נחסר השער מודיא אחת, שמכרו רק שלשים ותשע מידות בדינר, והבינו שדבר זה בא להם כעונש על חטא שנעשה בעיר, ובדקו ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה [מקודשת ואינה נשואה] ביום הכפורים, והביאום לבית דין, וסבלום, וחסר השער למקומם, הרי שלא היה באותה העיר אלא חטא זה בלבד, ומיד לאחר שתיקנוהו חזר השער למקומו.

פתח אידה ואמר, מעשה באדם אחד מאותה העיר שנתן עיניו באשתו לגרשה, והיתה בתובה מרובה, ורצה לגרשה בלי נתינת כתובה, מה עשה, הלך וזמן את שושביניו, והאכילן והשקן, שיכרן בשתיית יין, והשפיקן על משה אחת עם אשתו, והביא להן [חלבון של] ביצה והטיל ביניהן - בין שושביניו לאשתו, והעמיד להן עדים על כך, ובא לבית דין בטענה שאשתו זינתה עם שושביניו, ונאסרה עליו, ואם היו מקבלים את דבריו היה מגרשה ללא כתובה. היה שם זמן אחד מתלמידי שמאי הזקן, ובבא בן בוטא שמו, אמר להן, כך מקובלני משמאי הזקן, לזון ביצה פולד - מתייבש ומגליד מן האור - מחום האש, ואילו שכבת זרע דוחה - נספגת בבגד מן האור, ואינה מגלידה. בדקו את הבגדים שהיו שם, ומצאו בדבריו, שהיה זה לובן ביצה, ומחמת כן התייבש והגליד מחום האש, והבינו שלא נעשתה שם כל עבירה, אלא שאותו אדם העליל עלילות על אשתו ושושביניו, והביאיהו לבית דין, והלקיחו, והנבוחו בתובה ממו.

אמר ליה אבבי לרב יוסף, ומאחר דהו צדיקים בלי האי - כיון שיושבי אותה העיר היו צדיקים כל כך [כמו שמוכח במעשה הראשון של ארוס וארוסה, וכן במעשה השני מוכח שהיה

- ראשי גייסות התוקעים בקרן לאסוף את כל חייליהם שנוכחים
 לברך ביתר בשעה שלכדוה, והרגו בה אנשים ונשים וטף, עד
 שחלף דמן כזרם שוטף ונפל לים הגדול. שמואל תאמר שאירע כן
 מחמת שקרובה היתה ביתר אל הים, ורחוקה היתה מיל, ואף על
 פי כן מחמת ריבוי ההרואים זרם הדם אל הים הגדול. תניא -
 שנינו בברייתא, רבי אליעזר הגדול אומר, שני נחלים יש במקום
 ששמו בקעת ידים, אחד מושף אילף ואחד מושף אילף - אחד
 זורם לצד זה ואחד זורם לצד שני, ושיערו חכמים שיש בו שני
 חלקים מים, ושליש אחד של דם, מאותם הרואי ביתר. במתניתא
 תנא - בברייתא שנינו על מעשה זה, שבע שנים בצור עובדי
 בוכבים את פרמיהן מדמן של ישראל, בלא זבל, כיון שהדם
 השביח את הקרקע ואת הגפנים צמחו בה, ולא היו צריכים
 לזבל את הקרקע.

הרג עצום שנעשה בעת חורבן בית המקדש הראשון, כדי להשקיט את דמו של זכריה

הגמרא מביאה מעשה דומה שאירע בעת חורבן בית המקדש
 הראשון: אומר רבי חייא בר אבין, אומר רבי יוחנן בן קרחא,
 סח [-סיפר] לי זמן אחד מאנשי ירושלים, בבקעה זו לבדה הרג
 נבזראדן רב טבחים מאתים ואחת עשרה רבוא בני אדם
 מישראל, ובירושלים הרג תשעים וארבע רבוא על אכן אחת,
 עד שחלף דמן של כל ההרואים ונגע בדמו של זכריה, לקיים מה
 שנאמר (הושע ד ב) 'ידמים בדמים נגער'. זכריה היה נביא וכהן
 גדול בזמן יואש מלך יהודה, וכשעבדי יואש עשאוהו אלוה
 והשתחו לו, עמד זכריה בבית המקדש להוכיחם על חטאיהם,
 והיה זה ביום הכפורים, וציוה יואש להורגו, והרגוהו, ובשעת
 מיתתו אמר זכריה 'ראה ה' וידרש', והיה דמו תוסס בעזרה
 מאתיים ושלושים שנה, עד לחורבן הבית, ולא הצליחו לכסותו
 או להשקיטו. אשכחיה לדמיה דזכריה דהנה קא מרתח וסליק -
 ראה נבזראדן את דמו של זכריה שהיה רותח ותוסס בעזרה,
 אומר להם נבזראדן מאי האי - מה ענינו של דם זה, ומדוע הוא
 תוסס. אמרו ליה - השיבו לו הכהנים, דם זכרים דאשתפוק -
 זהו דם קרבנות שנשפך כאן [וכיון שלא קיימו בו את מצוות
 זריקת הדם, הרי הוא תוסס (מהרש"א)], אייתי דמי - הביא
 נבזראדן דם של בהמות, ולא אידמו - וראה שאין הדם דומה
 לדם זה. אומר להו לכהנים, אי אמריתו לי - אם תאמרו לי את

ביניהם רק חטא אחד, ותיקנוהו. ובמעשה השלישי מוכח שהיו
 השושבינים זהירים באשתו, על אף שבדרך כלל יש קירוב
 הדעת ביניהם, ולולא שהשתכרו לא היה יכול להשכיבם על
 מיטה אחת (בן יהוידע). ואף על פי שבבא בן בוטא, המוזכר
 במעשה השלישי, חי שנים רבות לפני החורבן, סברה הגמרא
 שכיון שבאותה העת היו צדיקים כל כך, מן הסתם גם בזמן
 החורבן היו צדיקים (מהרש"א), מאי טעמא איענוש - מדוע
 נענשו ונחרבה עירם. אומר ליה רב יוסף, עונשם היה משום דלא
 איאבול - שלא התאבלו על ירושלים, דכתיב בישעיהו (סו י)
 'שמוחו את ירושלים, וגילו בה כל אהביה, שישו אתה משוש כל
 המתאבלים עליה'. [והטעם שלא התאבלו על ירושלים, כיון
 שאנשי ירושלים היו מעולים משאר הערים בחוכמתם, ובכך
 שהכל היו צריכים לעלות לרגל לירושלים, היו בני שאר
 העירות שונאים אותם, ולא הצטערו כשנחרבה ירושלים
 (מהרש"א)].

מעשה בדופן המרכבה, שמחמת כן נחרבה ביתר

מביאה הגמרא את ביאור המאמר הראשון שבתחילת הסוגיא,
 אשקא דריספק תריב ביתר - מחמת דופן של מרכבה נחרבה
 העיר ביתר, וכך היה המעשה, דהו נהיגי - שכך היה מנהגם, כי
 הנה מתיליד ינוקא - כשהיה נולד תינוק, שתלי ארזא - היו
 שותלים עץ ארז, ינוקתא - כשהיתה נולדת תינוקת, שתלי
 תורניתא - היו שותלים עץ שיטה, וכי הו מינסכי - וכשהיו
 נישאים, קייצי להו - היו קוצצים את שני העצים הללו, ועבדי
 גננא - והיו עושים מהם את החופה. יומא חד הוה קא חלפא
 ברתיה דקיפר - יום אחד עברה במקומם בת הקיסר, אתפר
 שקא דריספק - ובעוברה שם נשברה דופן מרכבתה, קצו ארזא
 ועיילו לה - קצצו עבדיה עץ ארז והביאו אליה, להשתמש בו
 לתיקון המרכבה, אתו נפול עליהו - התנפלו עליהם יהודי
 ביתר, מחוניה - והכו אותם. אתו אמרו ליה לקיפר - באו ואמרו
 לקיסר, מרדו בך יהודאי - מרדו בך היהודים. ומחמת כן אתא
 עליהו - בא עליהם למלחמה.

מביאה הגמרא דרשת פסוק בענין זה של כיבוש ביתר: נאמר
 באיכה (ב ג) 'גדע בחרי אף כל קרן ישראל, אומר רבי זירא,
 אומר רבי אבהו, אומר רבי יוחנן, אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה

על הסלע אינו נבלע בו, כך דמו של זכריה לא נבלע ברצפת העזרה, אלא נשאר שם עד שנענשו על כך ישראל.

ריבוי ההריגות שהיו בישראל בעת החורבן

נאמר בפסוק (כז כב) 'חָקוֹל קוֹל יַעֲקֹב, וְחִירֵיהֶם יָדֵי עֲשׂוֹ', דורשת הגמרא את הפסוק, 'חָקוֹל', היינו קול צווחה ובכי שעלה מזרע יעקב, זה התקיים בזמן אֲדִרְיָנוּס קִיסָר, שְׁחָרַג בְּאַלְבַּסְטֵרְיָא שֶׁל מִצְרַיִם שְׂשִׁים רְבּוּא עַל שְׂשִׁים רְבּוּא יְהוּדִים, כְּפָלִים כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם. 'קוֹל יַעֲקֹב', זה אֲסֶפְסֵינּוּס קִיסָר, שְׁחָרַג בְּכֶרֶךְ בֵּיתֵר אַרְבַּע מֵאוֹת רְבּוּא מִיִּשְׂרָאֵל. וְאֲמַרִי לָהּ - ויש אומרים שהרג אַרְבַּעַת אֲלָפִים רְבּוּא. וְחִירֵיהֶם יָדֵי עֲשׂוֹ, זו מַלְכוּת הֶרְשֵׁעָה שֶׁל רומי, שְׁחָרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הַיְכָלֵנוּ, וְהַמְלִיתֵנוּ מֵאַרְצֵנוּ.

דָּבָר אַחֵר - דרשה נוספת על פסוק זה, 'חָקוֹל קוֹל יַעֲקֹב', אין לָהּ תַּפְלָה שְׁמוּעָלָתָהּ, שְׂאִין בָּהּ מִזְרַעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַמִּשְׁתַּתֵּף בַּתְּפִילָה זו. וְחִירֵיהֶם יָדֵי עֲשׂוֹ, אין לָהּ מַלְחָמָה שְׁנוֹצְצַתָהּ, שְׂאִין בָּהּ מִזְרַעוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ.

דרישת פסוקים שונים בענין החורבן

כפי שהתבאר לעיל, חורבן ירושלים ובית המקדש נגרם על ידי בר קמצא, וְחִיִּינוּ - וזו הדרשה דְּאֲמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר בְּבִיאוֹר הַפְּסוּק בְּאִיּוֹב (ה כא) 'בְּשׂוֹט לְשׁוֹן תַּחֲבֹא', כלומר שהלשון היא כמו שוט המכה, והביאור הוא, בְּחִירְחֹרִי לְשׁוֹן - במריבה הנעשית על ידי הלשון, תַּחֲבֹא - יש לך להתחבאות ולהישמר מפניה.

אֲמַר רַב יְהוּדָה, אֲמַר רַב, מֵאִי דְּכֶתִיב - כיצד מתפרש פרק התהילים (קל"ז) הפותח בפסוק 'עַל נְהַרֹת כְּבֹל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזִכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן', והרי דוד המלך אמר מזמור זה עוד לפני שנבנה בית המקדש הראשון, ופרק זה מְלַמֵּד שְׁחָרָאָהּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹר חֲרָבֵן בֵּית רֵאשׁוֹן, וְחֲרָבֵן בֵּית שְׁנִי. חֲרָבֵן בֵּית רֵאשׁוֹן, שְׁנֵאֲמַר 'עַל נְהַרֹת כְּבֹל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ', ודבר זה אירע כשנבוכדנצר הגלה את ישראל לבבל, בחורבן הבית הראשון. וכן הראה לו הקדוש ברוך הוא את חורבן בֵּית שְׁנִי, דְּכֶתִיב בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק שֶׁבַתְהִילִים (פסוק ז) 'זִכּוֹר ה' לְבָנֵי אָדָם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם, הָאוֹמְרִים עָרֹ עָרֹ עַד הַיּוֹסֵד בָּהּ, וּבְנֵי אָדָם הֵם הַרומאים, שהחריבו את בית המקדש השני.

האמת, מוטב, וְאִי לֹא, מְסַרִיקָנָא לְבִשְׁרִיכּוֹ בְּמִסְרָקֵי דְּפִרְזֵלִי - אסרוק את בשרכם במסרקות של ברזל. אֲמַרִי לָהּ - השיבו לו הכהנים, מֵאִי נִימָא לָהּ - מה נאמר לך, כך היה המעשה, נְבִיִיא הָיָה בֶן דְּהָרָה קָא מוֹכַח לֹן בְּמִילֵי דְּשָׁמְיָא - היה ביננו נביא שהיה מוכיח אותנו בעניני עבודת ה', קְמִינֵן עִילָוּיָה וְקַטְלִינֵן לָהּ - עמדנו עליו והרגנוהו, וְהָא בְּמָה שְׁנִינֵן דְּלֹא קָא נִיחַ דְּמִיָּה - והרי כבר שנים רבות שאין דמו שוקט. אֲמַר לָהּ נְבוּזַרְאֲדָן, אֲנָא מְפִיִּסְנָא לָהּ - אני אפייס אותו ושישקוט דמו, אֲיִיתִי - הביא את יושבי סְנַחְדְרִי גְדוּלָּה של שבעים ואחד דיינים וְסְנַחְדְרִי קִטְנָה של עשרים ושלשה דיינים, קְטַל עִילָוּיָה - והרגם על גבי דמו של זכריה, וְלֹא נָח הַדָּם. הביא בַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת, קְטַל עִילָוּיָה - הרגם על גבי הדם, וְלֹא נָח. אֲיִיתִי - הביא תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, קְטַל עִילָוּיָה, וְלֹא נָח. אֲמַר לָהּ - אמר נְבוּזַרְאֲדָן, זְכָרִיָּה, זְכָרִיָּה, טוֹבִים שְׂבָהֵן אִיבְדְתִים, נִיחָא לָהּ דְּאֶפְדִּינְהוּ לְבִוְלָהוּ - האם רצונך שאאבד את כולם. בְּדָאֲמַר לָהּ חָבִי - כאשר אמר זאת נְבוּזַרְאֲדָן, נָח הַדָּם. בְּחֵחִיא שְׁעָתָא - באותה שעה הִרְהַר נְבוּזַרְאֲדָן תְּשׁוּבָה בְּדַעְתִּיהָ [-בדעתו], אֲמַר, וּמָה אִם עַל נַפְשׁ אַחַת שֶׁל זְכָרִיָּה, כָּךְ - היה עונש גדול כל כך על ישראל, הֵחֵא גְבִרָא - אותו אדם, כלומר, נְבוּזַרְאֲדָן בעצמו, דְּקָטַל כָּל חַיִּי נְשָׁמָתָא - שהרג כל כך הרבה נשמות מישראל, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שְׁעוֹנְשׁוֹ חֲמוֹר ביותר. עָרַק - ברח נְבוּזַרְאֲדָן, אֲזַל שְׂדֵר שְׁטַר פְּרֻטָא בְּבִיתִיָּה - הלך ושלח לביתו שטר צוואה שפירט בו מה לעשות בנכסיו, וְאֲנִייר - והתגייר.

תָּנָא - שנינו בברייתא, נַעֲמָן שַׂר צְבָא אַרֶם, שְׂרִיפָאוֹ אִלִּישַׁע מִצְרַעְתּוֹ, גַּר תּוֹשָׁב הָיָה, כלומר, קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, אֲךְ לֹא קִיבַל עַל עֲצֻמוֹ שֶׁאֵר מִצְוּת. נְבוּזַרְאֲדָן, גַּר צָדֵק הָיָה, וּנְכַנֵּס לְכָלל יִשְׂרָאֵל. מִבְּנֵי בְנֵי שֶׁל חֲמֵן הִרְשַׁע הִתְגִּיירוּ וְלָמְדוּ תּוֹרָה בְּבְנֵי בְרַק. מִבְּנֵי בְנֵי שֶׁל סִיסְרָא שַׂר צְבָאוֹ שֶׁל מֶלֶךְ כְּנַעַן, שִׁנְפַּל בִּיד דְּבוּרָה וּבְרַק, לָמְדוּ תִּינוּקוֹת בִּירוּשָׁלַיִם. מִבְּנֵי בְנֵי שֶׁל סְנַחְרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר, שְׁעָלָה לְמַלְחָמָה עַל יְהוּדָה, וּבֵא מִלֶּאךְ וְהָרַג אֶת כָּל חֵיילָיו, לָמְדוּ תּוֹרָה בְּרַבִּיב, מֵאֵן אִינֵן - ומי הם בני בניו של סנחריב, שְׁמַעְיָה שֶׁהָיָה נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל וְאַבְטָלְיוֹן שֶׁהָיָה אֶבֶר בֵּית דִּין. חִיִּינוּ דְּכֶתִיב - על דמו של זכריה נאמר הפסוק בִּיחֲזָקָא (כד ח) 'לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם נֶקֶם נִתְּתִי אֶת דָּמָה עַל צָחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי חֲפָסוֹת', כלומר, כמו שדם הנשפך

מעשה של מסירות נפש בזמן החורבן על ידי ילדים וילדות

מעשה מסירות נפש של אשה ושבעת בניה

בַּתּוֹרָה (שם כב יט) 'זוֹכֵחַ לַאלֹהִים יַחֲרֹם'. אֶפְקוֹהוּ וּקְטַלְהוּ.
אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶּה - הִבִּיאוּ אֶת הַבֶּן הַרְבִּיעִי, אָמְרוּ לִיה, פִּלַּח לַעֲבֹדֶת
בּוֹכְבִּיבִים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם לד יד) 'לֹא תִשָּׁתַחֲוֶה לָאֵל
אֲחֵר'. אֶפְקוֹהוּ וּקְטַלְהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶּה - הִבִּיאוּ אֶת הַבֶּן
הַחֲמִישִׁי, אָמְרוּ לִיה, פִּלַּח לַעֲבֹדֶת בּוֹכְבִּיבִים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב
בַּתּוֹרָה (דברים ו ד) 'שִׁמַּע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד'. אֶפְקוֹהוּ
וּקְטַלְהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶּה - הִבִּיאוּ אֶת הַבֶּן הַשִּׁישִׁי, אָמְרוּ לִיה,
פִּלַּח לַעֲבֹדֶת בּוֹכְבִּיבִים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם ד לוט) 'יִרְדַּעַת
הַיּוֹם וְהַשָּׁבָת אֵל לְבָבְךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמּוֹעֵל וְעַל
הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד'. אֶפְקוֹהוּ וּקְטַלְהוּ. אֲתִיּוּהוּ לְאִידֶּה - הִבִּיאוּ
אֶת הַבֶּן הַשְּׁבִיעִי, הַקָּטָן שִׁבְעָם [וְהִיא בָאוּתוֹ זֶמֶן בֶּן שְׁנַתִּים
וַחֲצִי (מִדְּרַשׁ אִיכָּה רַבָּה)], אָמְרוּ לִיה, פִּלַּח לַעֲבֹדֶת בּוֹכְבִּיבִים. אָמַר
לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים כו יז-יח) 'אֵת ה' הָאֱמָרָת וְגו' הַיּוֹם
לִהְיוֹת לָךְ לַאלֹהִים וּלְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו
וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשַׁמֵּעַ בְּקוֹלוֹ, וְה' הָאֱמָרָת הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה
כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וּלְשַׁמֵּר כָּל מִצְוֹתָיו', כָּכָר נִשְׁבַּעְנוּ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא שְׂאִין אָנוּ מַעֲבִירִין אוֹתוֹ בָּאֵל אֲחֵר, וְאֵף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ
שְׂאִין מַעֲבִיר אוֹתָנוּ בְּאֵמָה אֲחֵרָת. אָמַר לִיה קִיֶּסֶר לָאוּתוֹ יִלְד,
אִישְׁדִּי לָךְ גּוֹשְׁפִּנְקָא - אֲזָרוּק לִפְנֶיךָ אֶת חוֹתְמַתִּי, שְׁטִבּוּעָה בּוֹ
צוּרָתִי, וְגִחִין וְשִׁמְלִיָּה - וְתַתְּכּוּפָא וְתִרִים אֶת חוֹתְמַתִּי, כִּי חִיבִי
לְדִימְרוּ קַבִּיל עָלֶיהָ תְּרַמְנָא דְּמִלְכָּא - כְּדִי שֶׁהֲרֹאִים יַחֲשִׁבוּ
שְׁקִיבֵלֵת אֶת דְּבָרֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשְׁתַּחֲוִית לַצּוּרָה הַטְּבֹעָה חוֹתְמַתִּי.
אָמַר לִיה הִילֵד, חֲבֵל עָלָךְ קִיֶּסֶר, חֲבֵל עָלָךְ קִיֶּסֶר, אִם עַל כְּבוֹד
עֲצָמְךָ כִּף אֶתָּה חֹס וְרוּצָה שִׁיִּרְאָה כֵּאלִילוֹ שְׁמַעְתִּי לָךְ, עַל כְּבוֹד
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אֲחַת כְּפָמָה וְכְפָמָה שִׁישׁ לִי לַחוּס, וְלֹא לַעֲשׂוֹת
מַעֲשֵׂה שִׁיִּרְאָה כֵּאלִילוֹ אֲנִי מִשְׁתַּחֲוֶה לַצֶּלֶם. אֶפְקוֹהוּ לְמִיִּקְטָלִיָּה
- הוֹצִיאוּ גַם אוֹתוֹ לַהֲרִיגָה, אֲמָרָה לָהּ אִימִיָּה - אִמְרָה לָהֶם אֲמו
שֶׁל הִילֵד, יְחַבְּוּהוּ נִיחָלִי וְאִינְשָׁקִיָּה פְּרִתָּא - תְּנוּ לִי אֶת הִילֵד
וְאִנְשָׁקֵנוּ מֵעַט קוֹדֵם שֶׁתִּהְיֶה, אֲמָרָה לוֹ, בְּנִי [-אֶתָּה וְאֲחִיךָ
שֶׁכֶּבֶר נִהְרָגוּ], לָכוּ וְאָמְרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם, אֲתָה עֹקְדָת מִזְבֵּחַ
אֶחָד, שְׂרָצִית לַהֲקָרִיב אֶת יִצְחָק לְכָבוֹד הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֲנִי
עֹקְדָתִי שְׁבַעָה מִזְבְּחוֹת, שֶׁל שְׁבַעָה בָּנִים. אֵף הִיא עָלְתָה לָגֹג,
וְנִפְלָה [-הִפִּילָה עֲצָמָה] וּמָתָה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְרִיחוּהָ לַעֲבֹד לַעֲבֹדָה
זָרָה (מֵאִירִי). יִצְתָּה בַּת קוֹל וְאֲמָרָה 'אִם הַבָּנִים שְׁמַחָה, שֶׁכֶּל
בְּנֵיהָ עֲמָדוּ בְּנִסְיוֹן וְלֹא עָבְדוּ עֲבֹדָה זָרָה.

גמולך שגמלת לנו, אשרי שיאחז ונפין את עלליך אל הפלע,
הרי שכך נהגו בני בבל עם היהודים בעת חורבן הבית.

יופיים המופלג של אנשי ירושלים

נאמר במגילת איכה (ד ב) 'בני ציון הוקרים המסלאים בפז',
מבררת הגמרא, מאי - מה פירוש הלשון 'מסלאים בפז', אי
ליקא דחזו מחפזי בפזא - אם תאמר שהיה גופם מעוט
ו'מכוסה' בתכשיטים העשויים מ'פז', והיינו זהב יקר ומשובח
ביותר, והאמרי דבי רבי שילא - והרי אמרו בבית מדרשו של
רבי שילא, תרתי מתקלי איסתירי פזא נחות בעלמא - משקל
שתי איסתרא של פז ירדו לעולם, חדא ברומי - משקל איסתרא
אחת נמצא ברומי, וחדא בכולי עלמא - ומשקל איסתרא נוספת
נמצא בכל העולם, ואם כן לא יתכן שהיה להם פז בכמות
גדולה כל כך לתכשיטיהם. מבארת הגמרא, אלא שחזו מנגנין
את הפז ביופין - שהפז היה נראה מגונה לעומת יופיים של
בני ירושלים. ומביאה הגמרא דוגמא לכך, מעיקרא - בתחילה,
חשיבי דרומאי - חשובי הרומאים, שהיו רוצים שיהיו להם
ילדים יפים, הוו נקטי פליונא דגושפנקא - היו מחזיקים צורות
נאות בחותמותיהם, ומשמשו ערסיהו - והיו משמשים
מיטותיהם כנגדם, מבאן ואילך - אך לאחר חורבן בית שני,
שלקחו בשבי את בני ירושלים, מיתו - היו מביאים מבני
ישראל, ואסרי בכרעי דפנריהו - והיו קושרים אותם בכרעי
מיטתם, ומשמשו - ומשמשו מיטתם כנגדם, כדי שיהיו להם
ילדים יפים כמותם. ובשעה שעשו כן, אמר ליה חד לחבריה -
אמר אחד מבני ירושלים לחבירו, הא היכא בתיבא - קללה זו
היכן היא כתובה בתורה. אמר ליה - השיב לו חבירו, הרי נאמר
בפסוק (דברים כח סא) 'גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב
בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך', ולפי שזהו ענין
מגונה, לא כתבה זאת התורה בפירושו, אלא רמזה על כך. אמר
אותו אדם לחבירו, כמה מרחיקנא מדיקתא פלן - כמה היינו
רחוקים מפסוק זה, שעדיין לא הגעתי ללומדו. אמר ליה חבירו,
אינגד - מעט, פוסתא ופלגא - רק דף ומחצה. אמר ליה, אי מטאי
לגביה - אם הייתי מגיע לאותו פסוק בדרך לימודי, לא
איצטריכי לך - לא הייתי זקוק לך שתגיד לי היכן כתובה קללה
זו, כיון שגם אני הייתי מבין שלכך רמזה התורה (מהרש"א).

דרשה נוספת על הפסוק 'פי עליך הרגנו כל היום', רבי יהושע
בן לוי אמר, זו מילה שנתנה ביום השמיני, שעדיין התינוק
חלש, ואף על פי כן מקיימים אותה ואין חוששים לסכנה. רבי
שמעון בן לקיש אמר בדרשת פסוק זה, אלו תלמידי חכמים,
שמראין חלכות שחיטה בעצמן, דאמר רבא, כל מילי ליחזי
איניש בנפשיה - כל דבר יכול האדם להראות על עצמו כדי
להסבירו, בר - חוץ משחיטה, כיון שיש בכך סכנה שמא ייתחב
הסכין בגרונו, וחוש מדבר אחר - צרעת ומראות נגעים, כיון
שיש בכך סכנה שיבוא עליו חולי זה. רב נחמן בר יצחק אמר
בדרשת הפסוק, אלו תלמידי חכמים, שממיתין עצמן על דברי
תורה, כלומר, שממיתים את כח הגוף ותאוותיו בלימוד
התורה, כדרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש, אין
דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם, שנאמר
(במדבר יט יד) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' וגו'.

ריבוי ההרג בעיר ביתר בזמן החורבן

הגמרא ממשיכה בעניני החורבן: אמר רבא בר בר חנה, אמר
רבי יוחנן, משקל ארבעים סאה של קצוצי תפלין - חתיכות
תפלין, ללא הרצועות, נמצאו בראשי הרומי ביתר. רבי ינאי
ברבי ישמעאל אמר, נמצאו שם שלש קפות של ארבעים
ארבעים סאה - ארבעים סאה בכל אחת מהקופות, והיינו מאה
ועשרים סאה. במתניתא תנא - בברייתא שנינו, ארבעים קפות
של שלש שלש סאין, ואף כמות זו היא מאה ועשרים סאה.
אומרת הגמרא, ולא פליגי - אין כאן מחלוקת בין דברי רבי
יוחנן לבין דברי רבי ישמעאל והברייתא, הא - דברי רבי
ישמעאל והברייתא, שהיו מאה ועשרים סאין, היינו דרישא -
בתפלין של ראש, שמתוך שהתפלין מחולקות לארבעה בתים,
הם גדולים יותר, הא דדרשא - ודברי רבי יוחנן, שהיו שם
ארבעים סאה, היינו בתפלין של יד, שיש להם בית אחד ובו
נמצאים כל הפרשיות, ומחמת כן משקל התפלין של יד הוא
שליש מתפלין של ראש.

אמר רבי אסי, בזמן חורבן בית המקדש הראשון, שיעור משקל
של ארבעה קבין מנח נמצאו על אבן אחת. עולא אמר, תשעת
קבין. אמר רב כהנא, ואיתיבא - ויש אומרים שאמר כן שילא
בר מרי, מאי קראה - מאיזה פסוק ניתן ללמוד זאת, שנאמר
(תהילים קלז ח) 'בת ככל השדודה אשרי שישלם לך וגו' את

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, מִשּׁוּם [-בשם] רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מֵאִי דְבָתִּיב - מֵה בִּיאֹר הַפְּסוּק בַּמִּגִּילָת אֵיכָה (ג נא) עֵינֵי עֹלְלָה לִנְפֹשִׁי מִכָּל בָּנוֹת עִירִי, אַרְבַּע מֵאוֹת בָּתֵּי בְנִסּוּיֹת הָיוּ בְּכָרְדָּ בֵּיתָר, וּבְכָל אַחַת וְאַחַת הָיוּ בָּהּ אַרְבַּע מֵאוֹת מְלָמְדֵי תִינוּקוֹת, וְכָל אֶחָד וְאַחָד הָיוּ לִפְנֵי אַרְבַּע מֵאוֹת תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן [ובודאי היו תחתיו מלמדים נוספים, ולא לימד בעצמו את כל ארבע מאות הילדים (בן יהוידע)], וּבְשָׁחִיָּה אוֹיֵב נִכְנָם לָשֶׁם, הָיוּ דוֹקְרִין אוֹתָן בְּחוּטְרִיָּהן [-בְּקוֹלְמוּסִים שֶׁהָיוּ כּוֹתְבִים בָּהֶם], וּבְשָׁגְבָר עֲלֵיהֶם הָאוֹיֵב וּלְכָדוּם, בְּרָכּוּם בְּסַפְרֵיהֶם, וְהִצִּיתוּם בָּאֵשׁ, וּרְבֵן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שִׁסִּיר זֹאת, הוּא הַיַּחֲדִיד שֶׁנִּשְׁאָר מִכָּל אוֹתָם תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן, וְבָנוֹת עִירִי הוּא כִּינוֹי לַעֲיִירוֹת הַסְּמוּכוֹת לִירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ בֵּיתָר, הַמְּכוֹנוֹת 'בָּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם' (מֵהֶרֶשׁ"א).

מעשים שונים בשבויי ירושלים

תָּנוּ רַבָּנֵן - שְׁנֵי חֲכָמִים בְּבֵרִיתָא, מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, שֶׁחָלַף לְכָרְדָּ גְדוּל [-עִיר גְּדוּלָה] שְׁבָרֹמִי, אָמְרוּ לוֹ בְּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, תִּינוּק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יָפָה עֵינַיִם וְטוֹב רוּאִי, וְקוֹצֵצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תִּלְתָּלִים [וְהַתְּכוּנוֹת לְרִמּוֹז לוֹ שִׁישׁ לְמַהֵר לַפְּדוּתוֹ מִשָּׁם, שֶׁלֹּא יַחֲמִדוּ אֶת יוֹפִיו וְיִשְׁתַּמְשׁוּ בּוֹ לַעֲבִירָה (בן יהוידע)], חָלַף רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִים, וּרְצָה לִרְאוֹת אִם אוֹתוֹ תִּינוּק מִיּוֹחַד הוּא בַּחֲכַמְתּוֹ, וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּקוֹל רֶם אֶת תַּחֲלִילַת הַפְּסוּק בִּישְׁעִיהוּ (מב כד) 'מִי נָתַן לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזִיזִים, עָנָה אוֹתוֹ תִּינוּק וְאָמַר אֶת סִיּוּם אוֹתוֹ פְּסוּק 'חֵלּוּא ה' זֶה חֲטָאֲנוּ לוֹ, וְלֹא אָבֹו בְּדָרְכָיו חֵלּוּ, וְלֹא שִׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ'. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, מוֹיְכָטְחֵנִי בּוֹ שִׁיחִיה מוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, הֶעֱבֹדָה - לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שְׁאִינִי זֶה מִכָּאֵן עַד שְׁאִפְדָּנוּ בְּכָל מִמּוֹן שְׁפוֹסְקִין עָלָיו. אָמְרוּ, לֹא זֶה מִשָּׁם עַד שְׁפָדָאוּ בְּמִמּוֹן הָרֶבָה [וְאָף עַל פִּי שֶׁבִּדְרָךְ כָּל אֲסוּר לַפְּדוּת אֶת הַשְּׁבוּיִים בַּמִּמּוֹן רַב מִיָּדִי, כֹּאן הִיא הַדְּבָר מוֹתֵר מַחֲמַת שֶׁהִיתָה סִכְנַת נַפְשׁוֹת לְאוֹתוֹ תִּינוּק. וְעוֹד, כִּינּוּן שֶׁהִיא מוֹפְלָג בַּחֲכָמָה (תּוֹסֵפוֹת)], וְאִכֵּן לֹא הָיוּ יָמִים מוֹעֲטִין עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִנֵּה - וּמִי הוּא אוֹתוֹ תִּינוּק, רַבִּי יְשִׁמְעֵאל בֶּן אֱלִישֶׁע. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מַעֲשֵׂה בְּכָנוּ וּבְכַתּוֹ שֶׁל רַבִּי יְשִׁמְעֵאל בֶּן אֱלִישֶׁע, שֶׁנִּשְׁבּוּ לְשָׁנֵי אֲדוּנִים שׁוֹנִים, לְיָמִים - לְאַחֵר תְּקוּפָה, נִזְדוּגוּ - נִפְגְּשׁוּ שְׁנֵיהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד, זֶה אָמַר, יֵשׁ לִי עֶבֶד שְׁאִין

חטא חמור שהיה בירושלים, שמחמתו נחתם גזר הדין על החורבן

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מֵאִי דְבָתִּיב - עַל אֵיזָה מַעֲשֵׂה נֶאֱמַר הַפְּסוּק בְּמִיכָה (ב ב) 'עֲשֹׂקוֹ גָבַר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ, מַעֲשֵׂה בְּאָדָם אֶחָד, שְׁנַת עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ רַבּוֹ, וְלֹא הָיָה זֶה רַבּוֹ הַמִּלְמָדוֹ תוֹרָה, אֲלֵא שׁוֹלֵא דְנִגְרִי הוּא - תַּלְמִיד שֶׁל נֹגֵר הִיא, וְנָתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ הַנֹּגֵר הַמִּלְמָדוֹ נִגְרֹת, פַּעַם אַחַת הֶצְרָךְ (רַבּוֹ) לְלוֹזֹת מִמּוֹן. אָמַר לוֹ הַתַּלְמִיד לְנֹגֵר, שֹׁגֵר [-שִׁלַּח] אֶת אִשְׁתְּךָ אֲצִלִּי, וְאֶלּוּנָהּ.

וְאִכְלִים וְשׁוֹתִין, וְהוּא הָיָה עוֹמֵד וּמִשְׁקָה עֲלֵיהֶן, וְהָיוּ דְּמָעוֹת נֹשְׁרוֹת מֵעֵינָיו וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶן, וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַתֵּם גִּזְרֵי דִין, ולפי גירסא זו מצד הדין לא היתה האשה אסורה על התלמיד, כיון שבאותם שלשה ימים ששהתה אצלו לא עשה עמה דבר, וממילא היתה מותרת לו לאחר שהתגרשה, אך כיון שנהגו בהנהגה רעה כל כך, להוציא את האשה בעורמה מתחת יד בעלה, ולהשתעבד בו אחר כך לשרת אותם, נחתם גזר הדין. ואף שהיה זה מעשה של יחיד, כיון שידעו זאת בני אדם רבים ולא מחו בו, נחתם על כך גזר הדין של כולם (מהרש"א).

וְאִמְרֵי לָהּ - ויש אומרים, חתימת גזר הדין היתה על שתי פְּתִילֹת בָּנֵי אֶחָד - על איסור אשת איש, כלומר, שבאותם שלשה ימים ששהתה בבית התלמיד בא עליה בעודה אשת איש, ונאסרה עליו אפילו לאחר שהתגרשה, ועל עוון זה [שהיו הרבים יכולים למחות בו ולא מחו] נחתם גזר הדין.

שִׁנְיָה אֲשֶׁתָּא אֶצְלוּ, שָׁחָה עִמָּהּ אוֹתוֹ תַּלְמִיד שְׁלֹשָׁה יָמִים, ולאחר אותם ימים קָרָם - השכים אותו תלמיד וּבָא אֶצְלוֹ - אל רבו, הנגר. אָמַר לוֹ הַנְּגַר, אֲשֶׁתִּי שִׁשְׁנָתִי לָךְ, חֵיכֶן הִיא. אָמַר לוֹ, אֲנִי פְּטֻרְתִּיהָ לְאַלְתֵּר - אני שלחתי אותה מיד, לפני שלשה ימים, וְשִׁמְעָתִי שֶׁהִתִּינוּקוֹת - נערים צעירים נִתְעַלְלוּ בָּהּ בְּדֶרֶךְ, וכיון שאין דרך נערים לאנוס אשה גדולה, בודאי זינתה עמהם מרצונה, ונאסרה עליך. אָמַר לוֹ, מָה אֶעֱשֶׂה. אָמַר לוֹ, אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לְעֻצָּתִי, גִּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ, פְּתוּבָתָהּ מְרוּבָּה, ואין לי ממון לשלם לה דמי כתובתה. אָמַר לוֹ הַתַּלְמִיד, אֲנִי אֶלְוֶהָ, וְתֵן לָהּ פְּתוּבָתָהּ. עָמַד זֶה וְגִרְשָׁהּ, כַּעֲצַת תַּלְמִידוֹ, הִלָּךְ הוּא, הַתַּלְמִיד, וְנִשְׁאַה, כפי שרצה לעשות מלכתחילה. פִּיּוֹן שֶׁהָיָה זְמַנּוֹ של הַנְּגַר לשלם את החוב, וְלֹא הָיָה לוֹ לְפֹרְעוֹ, אָמַר לוֹ הַתַּלְמִיד, בֹּא וְעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוּבְךָ - בא תעבוד בביתי בתורת פרעון לחוב. וְהָיוּ הֵם - הַתַּלְמִיד ואֲשֶׁתוֹ [שהיתה אשת הַנְּגַר וגירשה] יוֹשְׁבִים

כָּל הַמֵּתְאֵבֵל עַל יְרוּשָׁלַיִם, זֹכֶה וְרוֹאֶה בְּבִנְיָה

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שׁוֹפֵט בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַחֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ

